

УДК 159.98

Черкашин А. І.°

Харківський національний університет внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, професор кафедри тактико-спеціальної підготовки

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Стаття присвячена визначенню поняття методологія у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Визначено, що методологія – це особливий напрямок знань про наукові знання, який містить аналіз чинників і основ наукового психолого-педагогічного пізнання.

Ключові слова: методологія, психолого-педагогічні дослідження, особистість, наукові знання, принципи

Статья посвящена определению понятия методология в современных психолого-педагогических исследованиях. Определено, что методология – это особое направление знаний о научных знаниях, содержащее анализ факторов и основ научного психолого-педагогического знания.

Ключевые слова: методология, психолого-педагогические исследования, личность, научные знания, принципы

The article is devoted to the definition of methodology in modern psychological and educational research. Determined that the methodology – a special area of knowledge about scientific knowledge, which includes an analysis of factors and scientific foundations of psychological and pedagogical knowledge.

Keywords: methodology, psychological and pedagogical research, personality, scientific knowledge, principles

Актуальність. Особливості підготовки та формування особистості працівників органів внутрішніх справ (далі – ОВС) у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ) МВС України в сучасних умовах потребує відмови від уніфікованих підходів до організації навчально-виховного процесу. Виникає нагальна потреба у зміні парадигми професійної підготовки та виховання працівників ОВС у ВНЗ МВС України з урахуванням вимог вітчизняних та світових стандартів, світових тенденцій модернізації освіти у вищих навчальних закладах.

Психологія і педагогіка вищої школи використовує багато методів для описання психолого-педагогічних феноменів освітньо-виховного простору вищого навчального закладу. Відповідно при розробці конкретно-визначеної наукової проблеми завжди виникає необхідність у визначенні методологічних основ дослідження.

В нашому дослідженні ми виходили з того, що формування особистості працівників ОВС у ВНЗ МВС України здійснюється з застосуванням системи знань отриманих в галузях психології, педагогіки та права. Відповідно, розгляд проблеми методологічного забезпечення формування особистості працівників ОВС у ВНЗ МВС України повинен здійснюватися на підставі сучасних фундаментальних досліджень функціонування навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах України.

° © Черкашин А. І., 2013 р.

Проблемі дослідження методології підготовки фахівців у вищих навчальних закладах присвячені роботи О. А. Абдулліна, А. М. Алексюка, Б. Г. Ананьєва, Л. М. Балабанової, В. І. Барко, І. Д. Беха, О. О. Бодальова, С. М. Гусарова, О. В. Киричука, Н. В. Кузьміна, В. Т. Лісовського, С. Д. Максименка, Л. І. Мороз, В. І. Носкова, П. І. Підкасистого, В. О. Сластьоніна, В. О. Тюріною, О. І. Федоренко та ін.

Мета дослідження: визначити основні наукові підходи до визначення поняття методологія у дослідженні особистості майбутніх працівників органів внутрішніх справ.

Виклад основного матеріалу. На думку І. А. Зязюна: «Сукупність ідей, теорій і підходів, які обираються як методологічні засади наукового пошуку, складає ту «призму», через яку і завдяки якій з'ясовується сутність об'єкта дослідження, моделюються уявлення про нього, здійснюється пошук засобів і умов удосконалення, ефективного розвитку».[8, с.41].

П. Я. Попковська зазначає, що у літературних джерелах зустрічаються різноманітні тлумачення понять «методологія»:

- як найбільш загальний (філософський) метод пізнання;
- як система методів, що використовується тією чи іншою наукою;
- як особлива галузь знань, що слугує своєрідним джерелом, звідки інші конкретні науки запозичують методи дослідження;
- як філософське вчення про методи пізнання і практики [14, с. 11].

Отже, з філософської точки зору автор розглядає методологію як вчення про методи пізнання і перетворення дійсності, застосування принципів світогляду до процесу пізнання, духовної творчості і практики.

В. П. Андрущенко, В. С. Лутай визначають «філософію освіти», як «розв'язання проблем, що виникають на стику філософії з освітньою діяльністю» У цьому сенсі, автори розглядають роль філософії у становленні «принципово нових вихідних принципів і логіки субординації елементів світогляду, та засобів його формування» [1, с. 960] .

Досліджуючи методологію наукового дослідження С. Д. Максименко зазначає, що методологія, з одного боку, «розуміється як певна система методів, які застосовуються в процесі пізнання в рамках або іншої науки, тобто методологія розглядається як частина конкретної науки. З іншого боку, методологія виступає як сукупність основних філософських положень, які відображають первинні гносеологічні концепції формування й аналізу наукового знання» [10, с. 13]. В цьому визначенні автор підкреслює філософський характер методології.

Автор зазначає, що «галузь методологічних проблем полягає від методологічного арсеналу конкретних наукових досліджень до філософського осмислення як самих методів, так і знань, що отримуються за їх допомогою», наголошує на необхідності «відокремлення й розрізнення рівнів методології, що мають свою специфіку» [10, с. 13].

Більшість науковців розглядають методологію структурно на трьох рівнях.

Перший рівень – категоріальний рівень, тобто рівень спеціальних методологій, які розробляють й застосовують свої методи. Методологічна функція першого рівня полягає в визначенні загальних принципів пізнання,

найбільш загальних форм й законів руху мислення на шляху до визначення об'єктивної істини.

Другий рівень – методологія наукового пізнання. Характерною рисою цього рівня є те, що метод являється об'єктом спеціального вивчення. На цьому етапі, крім наукового методу, розглядаються об'єкт та предмет дослідження, методологічні принципи, шляхи пізнання (теоретичний та емпіричний), а також понятійно-категоріальний апарат.

Третій рівень – рівень теорії методів конкретних наук. Характерною рисою третього рівня є розробка та розвиток методології спеціального наукового дослідження.

Загалом сучасна методологія, як визначає В. В. Рибалка, виконує такі основні функції:

соціокультурну, оскільки вивчає сенс наукової діяльності та її взаємозв'язок з іншими видами діяльності з позицій практики, розвитку і надбань суспільства, його матеріальної та духовної культури, ступеня розвитку тощо;

орієнтовно-спрямовуючу, бо слугує основою вибору теоретичної та практичної діяльності;

стимулюючу, оскільки каталізує процес пізнання, критичне осмислення ідей, що функціонують у науці, стимулює культуру мислення, розширення світогляду і формування на цій основі творчої особистості науковця;

- організаційно-структурну, бо забезпечує організацію, структурування наукового знання, його синтезування шляхом розробки системи загальнонаукових принципів, підходів, категорій, понять, методів, технологій;

- евристичну, яка полягає в можливості використання, переносу за певних умов принципів, підходів, категорій, понять, методів, технологій однієї науки в інші науки;

- прогностичну, оскільки вона відіграє певну роль у розробці стратегії розвитку науки, в оцінці перспектив певного наукового напрямку, теорії, школи, течії, на основі чого визначається найімовірніший шлях до отримання потрібного наукового результату;

- проєктивну, яка полягає у розробленні певних комплексних досліджень, в обґрунтуванні цільових програм тощо;

- інтерпретаційну, оскільки забезпечує філософську, світоглядну інтерпретацію отримуваних наукових даних;

- науково-дослідницьку, оскільки забезпечує визначення об'єкта і предмета наукової діяльності, їх співвідношення [4, 106-107].

Методологічний простір наукової психології В. В. Рибалка пропонує розглядати через сукупність таких шаблів [там само, с. 109]:

- онтопсихологічний шабелі психологічного буття людини (онтопсихологія конкретної особистості).

- практично-психологічний шабелі розв'язання проблем особистості (практична психологія).

- психолого-прикладний шабелі удосконалення, формування, проектування діяльності особистості (прикладна психологія).

- теоретико-психологічний шабелі дослідження, пізнання закономірностей психіки, особистості (теоретична психологія).

- загальнонауково-психологічний щабель пізнання особистості (міждисциплінарна психологія).

- філософсько-психологічний щабель пізнання особистості через найбільш абстрактні категорії, закони, світоглядні проблеми (філософська психологія).

На думку М. Й. Варія: «... така модель методологічного простору наукової психології має свою внутрішню логіку. Вона виявляється в тому, що дозволяє здійснити послідовне сходження від конкретного до абстрактного, тобто від онтопсихологічного до філософсько-психологічного рівня і, навпаки, – сходження від абстрактного до конкретного, тобто у зворотному напрямі» [4, с. 109].

С. У. Гончаренко визначає поняття «методологія», як «одне з найбільш невизначених, багатозначних та суперечливих ... В широкому розумінні її тлумачать, як систему принципів і способів побудови теоретичної і практичної діяльності, а також як вчення про цю систему» [6, с. 498].

О. М. Бандурка, С. П. Бочарова, О. В. Землянська пропонують наступне визначення методології: «Методологія це система категорій і принципів, які лежать в основі наукового знання і визначальних напрямів теоретичних і прикладних досліджень у певній галузі науки» [2, с.9].

Б. С. Волков, Н. В. Волкова, А. В. Губанов поняття «методологія» визначають, як «вчення про науковий метод пізнання і сукупність методів, які застосовуються в науці, області знання; система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему» [5, с. 3].

М. В. Папуча розуміє методологію психології, як: «вчення про методи і принципи пізнання психічної реальності» [13, с. 500].

В Тлумачному словнику психологічних термінів в українській мові методологія психології розглядається, як «система принципів і способів організації і побудови теорії і практики окремих психологічних наук, їх галузей і всіх їх в цілому, а також вчення про цю систему» [3, с.110].

Таким чином, методологія психологічної науки визначається авторами як система принципів та методів дослідження, що має свої рівні, специфіку застосування та виконує певні функції в науковому дослідженні, що сприяє адекватному пізнанню.

В. І. Загвязинський, Р. Атаханов пропонують розглядати методологію педагогіки, як вчення про педагогічне знання, про процес його побудови, способи пояснення (створення концепції) і практичного застосування для перетворення або вдосконалення системи навчання і виховання [7, с. 40].

Основними положеннями методології педагогіки автори визначають:

- а) вчення про структуру і функції педагогічного знання;
- б) вихідні, ключові, фундаментальні педагогічні положення (теорії концепції, гіпотези), які мають загальнонауковий смисл;
- в) вчення про логіку і методи педагогічного дослідження;
- г) вчення про способи використання одержаних знань для вдосконалення практики.

І. М. Ситар, О. Л. Чернобай зазначають, що в галузі юридичних знань «методологія будується не лише на загальній (філософській) методології. Вона лише запозичує основні поняття та категорії із загальної методології, певним чином моделюючи ситуацію, що стосується правових аспектів» [15, с. 11].

П. М. Рабінович під методологією юридичної науки розуміє:

- систему підходів і методів, способів і засобів наукового дослідження;
- вчення (теорію) про їх використання при дослідженні державно-правових явищ [12, с. 168].

На думку Д. А. Керімова, методологія – явище, що об'єднує низку компонентів: світогляд та фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські категорії та закони, загальні та спеціальні наукові методи [9, с.46]. Отже, під методологією розуміється весь стратегічний комплекс досліджень, який використовується для пізнання юридичної дійсності.

Важливу методологічну роль в психолого-педагогічному дослідженні грають категорії діалектики – суть і явище; причина і наслідок; необхідність і випадковість; можливість і дійсність; зміст і форма; особливе і загальне та ін.

На думку П. І. Образцова діалектичні категорії служать надійним методологічним засобом педагога, що дає йому можливість глибоко проникати в складні проблеми навчання і виховання особистості майбутніх фахівців, але і творчо їх вирішувати.[11, с. 20].

Так, категорія є стійкою сукупністю всіх необхідних зв'язків, стосунків, сторін, які притаманні даному процесу, об'єкту. Явище ж – це висвітлення вказаних сторін процесу, взаємин між людьми на поверхні через конкретні прояви. Теза про багатопорядковий зміст – поступового переходу від явища до суті першого, потім другого і так далі порядку – має важливе методологічне значення. По відношенню до психології і педагогіки це означає, що:

- навіть у унікальному психолого-педагогічному досвіді містяться моменти, характерні для будь-якого досвіду організації освітнього процесу у ВНЗ;
- всякі загальні положення повинні підтверджуватися досвідом, знаходити в ньому живильне середовище;
- не має і не може бути рекомендацій, придатних на всі випадки життя.

На базі накопичених фактів емпіричне пізнання розвивається до рівня теоретичного узагальнення. Цей процес характеризується рухом від знання до все більш різностороннього; виробленням на основі первинних узагальнень певних моделей і ідей; поєднанням того, що відчувається, і раціонального, в ході якого враження, які відчуваються, і практичний досвід звільняються від всього випадкового і підіймаються до теоретичного рівня. Зрозуміло, що факти повинні розглядатися у конкретній історичній обстановці, в їх взаємозв'язку. За цієї умови вони будуть доказові.

Конкретні шляхи і способи збору, обробки, узагальнення і аналізу фактичного матеріалу визначаються законами наукової логіки, що є синтезом діалектичної і формальної логіки.

Важливі методологічні вимоги до дослідження психолого-педагогічних проблем витікають з основних законів діалектики, ядром якої є закон єдності і боротьби протилежностей, що виявляється через дію суперечностей. Існують різні види суперечностей: внутрішні і зовнішні, основні і похідні, головні і другорядні. Так, наприклад, підставою для класифікації суперечностей розвитку особистості служать внутрішні і зовнішні суперечності.

Закон переходу кількісних змін в якісні вимагає досліджувати будь-які психолого-педагогічні явища в єдності їх якісних і кількісних характеристик.

Кожна людина володіє невичерпною кількістю багато чисельних властивостей (якостей), які допускають порівняння їх властивостями інших людей. Як цілісна якісна визначеність людина – соціальна істота. Психіка людини володіє своєю якісною визначеністю. Проте сама психіка є різноякісною.

Закон заперечення як усунення старого та утвердження нового в процесі поступального розвитку, при якому зберігаються окремі сторони, елементи попереднього явища, процесу, постійно виявляється в житті людей. Кожен новий етап в розвитку особистості, групи є в строго філософському сенсі заперечення старого, але заперечення як момент прогресивного розвитку. Важливу роль в такому запереченні грає самовиховання самої особистості, активна робота педагога по формуванню особистості майбутнього фахівця.

Методологічна роль розглянутих законів діалектики виявляється в конкретному психолого-педагогічному дослідженні перш за все через діалектичну логіку. У концентрованому вигляді вимоги діалектичної логіки, всіх розглянутих законів діалектики зводяться до того, щоб вивчати предмет дослідження всебічно, в його розвитку, застосовувати при цьому практику як критерій істини, маючи на увазі, що остання завжди конкретна.

Узагальнюючи думку різних авторів про методологію наукового дослідження, слід зазначити, що методологія охоплює теорію і практику наукового дослідження і дозволяє отримувати новий науковий метод дослідження пізнання визначеної психічної реальності.

Висновки. Методологія сучасних психолого-педагогічних досліджень особистості майбутніх працівників органів внутрішніх справ розуміється в двох аспектах: або як виявлене в результаті рефлексії теорії пізнання розуміння методу як способу отримання наукового знання або як вчення про систему принципів, за допомогою яких у процесі теоретичного чи емпіричного дослідження перевіряються достовірність і надійність вихідних теоретичних уявлень про особистість та закономірностях її розвитку.

Таким чином, методологія сучасних психолого-педагогічних досліджень особистості майбутніх працівників ОВС являє собою особливу форму рефлексії, самоусвідомлення психологічної та педагогічної наук – особливий напрямок знань про наукові знання, який містить аналіз чинників і основ наукового психолого-педагогічного пізнання, передусім – філософсько-світоглядних, методів і способів організації пізнавальної діяльності та виявлення внутрішніх і зовнішніх детермінант процесу пізнання, його структури, критичне оцінювання отриманих науково-психологічних знань; визначення історично конкретних меж наукового пізнання психіки особистості за умови даного способу його існування.

Перспективним напрямком подальшого дослідження є визначення методологічних підходів формування особистості працівників ОВС, які навчаються у ВНЗ МВС України.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П., Лутай В. С. Філософія освіти / В. П. Андрущенко, В. С. Лутай// Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінко Інтер, 2008. – С.960–962.
2. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Юридическая психология / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская: [Учебник] – Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2001. – 640.
3. Бродовська В. Й., Тлумачний словник психологічних термінів в українській мові : Словник / В. Й. Бродовська, І. П. Патрик, В. Я. Яблонко – 2-е видання. – К. : Видавництво «Професіонал», 2005. – 224 с.

4. Варій М. Й. Загальна психологія: [підр. для студ. вищ. навч. закл.]/М.Й. Варій - [3-тє вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
5. Волков Б. С. Методология и методы психологического исследования / Б. С. Волков , Н. В. Волкова, А. В.Губанов: [Учебное пособие для вузов] – [5-е узд., испр. и доп.] – М. : Академический проект; Трикста, 2006. – 352 с.
6. Гончаренко С. У. Методологія / С. У Гончаренко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінко Інтер, 2008. – С. 498–499.
7. Загвязинский В. И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: [Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – [2-е изд., стер.] – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 208 с.
8. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: [монографія] / І. А. Зязюн. – Черкаси : Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
9. Керимов Д. А. Методология права: Предмет, функции, проблемы философии права / Д. А. Керимов. – 3-е изд. – М. : СГА, 2003. – 521 с.
10. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: [навчальний посібник для вищої школи] / С. Д. Максименко – К. : Наукова думка, 1998. – 216 с.
11. Образцов П. И. Методы и методология психолого-педагогического исследования / П. И. Образцов. – СПб. : Питер, 2004. – 268 с.
12. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: [навчальний посібник] / П. М. Рабінович. – [вид. 5-те, зі змін]. – К. : Атака, 2001.– 176 с.
13. Папуча М. В. Методологія психології / М. В. Папуча// Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінко Інтер, 2008. – С. 500–501.
14. Попковская П.Я. Методология научных исследований: [курс лекций] / П. Я. Попковская. – Мн. : ООО Информпресс, 2002.– 176 с.
15. Ситар І. М. Методологічні основи порівняльного правознавства: [навчально-методичний посібник] / І. М. Ситар, О. Л. Чернобай. – Львів : ЛьвДУВС, 2009. – 72 с.

Отримано 31.10.2013 р.

УДК 316.6 : 316.454.52

Якушик С. В.°

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут післядипломної освіти, студент

«ТРОЛИНГ» ЯК СПЕЦИФИЧНА ФОРМА СПІЛКУВАННЯ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ МЕРЕЖІ ШІНТЕРНЕТ

У статті розглянуто проблеми спілкування у комунікаційному просторі мережі Інтернет, а також приділено значну увагу особливій його формі - «тролінгу». Розглянуті основні причини виникнення та описані форми вищезгаданого явища.

Ключові слова: комунікаційне середовище, віртуальна реальність, Інтернет, віртуальне спілкування, троллінг.

В статье рассмотрены проблемы общения в коммуникационном пространстве сети Интернет, а также уделено значительное внимание особенной его форме – «троллингу». Рассмотрены основные причины возникновения и описаны формы вышеупомянутого явления.

Ключевые слова: коммуникационная среда, виртуальная реальность, Интернет, виртуальное общение, троллинг